

Szabó T. Attila

Exegi monumentum

*Rendhagyó könyvismertetés**

Bősze Péter Réztábla helyett (2024) című orvosi önéletírásáról

EMLÉKET HAGY ITT MOST...

Évszázadokon át a latin volt nálunk az orvoslás szakmai nyelve. Ötszáz éve társult csak mellé tájainkon szerényen a magyar. A kétezredik évben indult itt útjára a *Magyar Orvosi Nyelv*. Bősze Péter hagyta reánk, hogy állja a végtelen évek hosszú sorát.

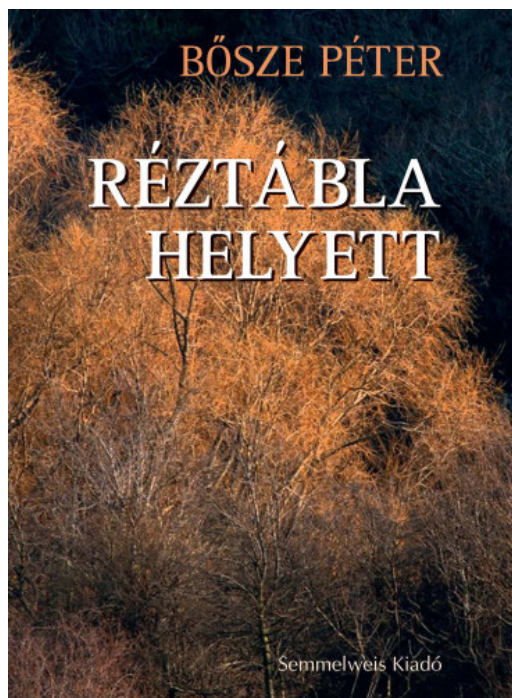
„Exegi monumentum aere perennius
regalique situ pyramidum altius,
quod non imber edax, non aquilo impotens
possit diruere aut innumerabilis
annorum series et fuga temporum.”
Horatius: *Carminum*. Liber III. 30.

Kosztolányi Dezső fordításában:

„Emléket hagyok itt, mely ércnél maradóbb
s a királyi gulák ormánál magasabb,
éhes záporosó, bamba-dühös vihar
el nem döntheti ezt, állja a végtelen
évek hosszú sorát s a rohanó időt!”

ELŐZMÉNYEK

Élénken él az emlékezetemben az a látogatás, valamikori nagyjából egyidejű nyugalomba vonulásunk korából, amikor Bősze Péter doktor úr először járt nálam új balatonfüredi otthonomban. A korai magyar orvosi nyelv iránti érdeklődés, a félezer éve élt magyar tudományírók és segítők, Szegedi Kőrös Gáspár, Sylvester János, Melius Juhász Péter, a Heltai család (Gáspár, a felesége és a fia), Beythe család (István és fia, András), a Nádasy család (Tamás és felesége, Kanizsai Orsolya), valamint Váradi Lencsés György és a „Sárvár–Kolozsvár–Gyulafehérvár–Németújvár-i Iskolák” magyar szaknyelvhasználatára iránti érdeklődés hozott össze bennünket.

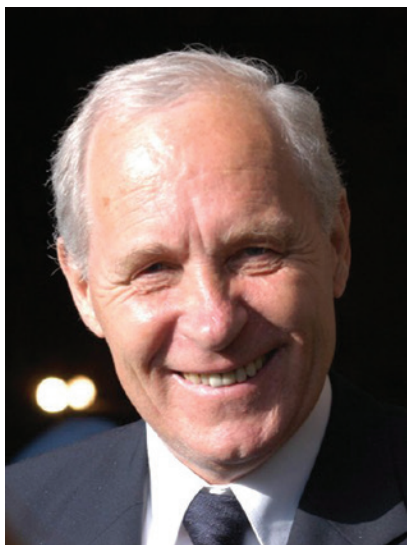

Bősze Péter *Réztábla helyett* Budapest, Semmelweis Kiadó 2024.

A 2000-es évek fordulója kettős korszakhatár. Egyetemes korszakhatárként végleg belépett az emberiség a kiberkorszakba: életünk meghatározó részévé vált a világháló, a World Wide Web. Uralkodóvá vált a tudomány – és általában az emberiség – szellemi életében a digitalizáció, az internet világa, beköszöntött a kiberkorszak, ami akkora újdonság, hogy még találat sincs rá a magyar keresőprogramokban.

A 2000. év korszakhatár a magyar orvosi nyelv fejlődés-történetében is: ekkor alapítja meg Bősze Péter a *Magyar*

* Ez a könyvismertetés elsősorban azért rendhagyó, mert eredetileg a kibertérbe, sok képpel és a gyors, pontos továbblépést segítő UgRóLapokkal (URL) készült. Ebben a „csonkul” formájában alkalmazkodni kellett a hagyományos nyomdai közlés kívánalmaihoz.

Bősze Péter

Orvosi Nyelv című új folyóiratot. Ebben az időben indult magyarul az ugyancsak általa alapított *Nőgyógyászati Onkológia* című folyóirat, illetőleg a magyar orvosi nyelv című tantárgy egyetemi oktatása, elsőnek a budapesti Semmelweis Egyetemen.

Ilyen előzmények után jelentek meg a *Magyar Orvosi Nyelv* című egyetemi tankönyvsorozat kötetei (*Tankönyv; Helyesírási útmutató; Nyelvhasználati megfontolások; Egyetemi tételkötet*). Ezek a folyóirat- és könyvcímek jelzik a magyar orvosi nyelv fejlődésének az éppen Bősze Péter által megvont korszakhatárát.

Ebben a rendhagyó könyvismertetésben az új korszak jegyében, ennek a lehetőségeit részben kihasználva próbáljuk most áttekinteni Bősze Péter kettős korszakhatá-

ron álló és a magyar orvosi nyelv életében új korszakot nyitó önéletírását.

A „RÉZTÁBLÁ...”-RÓL

Magam is orvos családba születtem. Nagypám, nagybátyám, édesanyám orvosok voltak, engem is csak 1956 gyilkos szele tolt ki a pályáról Romániában, a Ceaușescu-korszak hajnalán.

Cronin (2) könyvét nagypám szatmárhegyi kényszerlakhelyén, még gyermekként olvastam, zseblámpánál, paplan alatt (mert „nem való ez még neked!” könyv volt nagyanym szerint a *Réztábla a kapu alatt*). Hatott rám a könyv nagyon, hiszen nyolcvan év távolából is emlékszem erre.

„Kultikus [...] regény hivatástudatról, züllésről, szerelemről, pénzről, csalódásról és reményről. Dr. Andrew Manson, egy fiatal és idealista skót orvos az orvosi hivatás kihívásai között vívódik a két világháború közötti Walesben és Angliában. Friss diplomával a zsebében érkezik Skóciából a walesi bányavidékre. Hamar ráébred, hogy elméleti képzettsége veszélyesebb, mint ha teljesen tudatlan volna, ezért igyekszik minél több tapasztalatot szerezni és a gyakorlatból tanulni, hogy igazán jó és hasznos orvos váljék belőle. Segítségére van ebben áldozatos felesége és egy hányatott sorsú kollégája is. Hét esztendővel később Londonban találjuk – ahol megszedíti az anyagi gyarapodás lehetősége. Türelemesen hallgatja a gazdag hipochondereket, és észre sem veszi, hogy a valódi betegek számára már nincs ideje.

A szerző orvosként szerzett tapasztalataiból merítő történet bátran szembeszállt a hagyományos orvosi etikával, és az angol Nemzeti Egészségügyi Szolgálat (NHS) megalakulásának egyik inspirálójaként jegyzik...

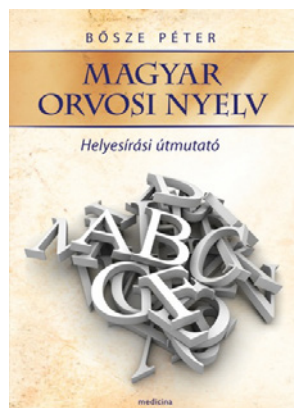
Senki sem írhatott volna ilyen szép, őszinte és megindító történetet egy fiatal orvosról anélkül, hogy kiváló irodalmi készsége és orvosi tapasztalata lenne.”

– The Atlantic Monthly Bősze Péterre is illő jellemzése alapján (3)

Bősze Péter *Réztáblájának* tartalomjegyzéke kimondottan szikár. Szikár, mert a könyv címrendszere a bemu-

Magyar Orvosi Nyelv
Nyelvhasználati megfontolások
Írta: Bősze Péter

Magyar Orvosi Nyelv
Helyesírási útmutató
Írta: Bősze Péter

Magyar Orvosi Nyelv
Egyetemi tételkötet
Írta: Bősze Péter

Magyar Orvosi Nyelv
Folyóirat
Alapító szerkesztő: Bősze Péter

tatott tartalomjegyzéknél sokkal gazdagabb: már az első negyven lapon, a „Miért és honnan jöttem?” cím alatt 18 további figyelemfelkeltő, olvasásra ösztönző cím és alcím lapul. Rendhagyó könyvismertetésében igyekszem kiegészíteni a rövid tartalomjegyzéket a további címekkel, az olvasó kellő tájékoztatására.

Minden ember múltjának két fő része van. Az egyik az öröklött (genetikai), a másik a szerzett (memetikai) múlt. Genetikai múltunk messze van tőlünk... és mégis a legközelebb. Alattunk van, mert genetikai múltunkon állunk, arra építünk. De főként bennünk van: ott van minden sejtünkben. Ott van hajlamainkban. Ott van még örökös (öröklött) betegségeinkben is.

Az életünk során szerzett (memetikai) memóriamúltunk nem kevésbé fontos: ezt az ösztönös és tudatos tanulással szerezzük meg. Ösztönösen a családunktól és környeztünkötől, barátainktól és ellenségeiktől. Tudatos tanulással a tanítóinktól... és főként a magunk erejéből. Jó gének nélkül nehéz a tanulás. Tanulás nélkül mit sem érnek a jó gének.

Ennek a könyvnek az első fejezetei a teljesítmény mögött álló genetikai és memetikai múltról szólnak.

A „Miért és honnan jöttem?” fejezet alcímei**

Édesapám felmenői
Édesanyám felmenői
Hegymegi nemzetség
A Kissek
Hegymegi Kiss György (dédapám nagyapja, az én szép-
apám)
Hegymegi Kiss Áron (dédapám édesapja, az én ükapám)
Hegymegi Kiss Áron (az én dédapám)
/A püspök fiának, Kiss Áron tanítónak írt kiegészítései/
Nagyapám: Hegymegi Kiss Pál
/Édesapám így jellemezte őt/
/Édesanyám apja eszmeiségét így foglalta össze/
A Sebesyek
Édesanyám a biztos pont
Édesapám a harcát megívta

Bősze Péterrel érdeklődésünk genetikai mélyrétegei, debreceni Takács nagyanyám révén, ükszüleink szintjén a Hegymegi Kiss családdal össze vannak fonódva. Vérünkben van a játéknak, a magyar nyelvnek, a rimes beszédnek a szeretete. Nem véletlenül mondunk mi mindig „nemzedék”-et, **de generációt** soha. Iskoláim is összekötnek Hegymegi Kiss Áronnal: magam is Szatmárnémetiben kezdtem az elemi és Kolozsvárott végeztem az egyetemem.

„A későbbi tiszántúli református püspök, idősebb Kiss Áron és munkácsi Joó Julianna második fiúgyermekéént a szatmári Porcalma községben született 1845. június 21-én, ahol édesapja

TARTALOM

Miért és honnan jöttem?	7
Csikóévek	46
Egyetemi évek	80
Karcagi évek	121
Az Orvostovábbképző Egyetemen	188
Az Országos Onkológiai Intézetben és ismerkedés a nagyvilággal	231
Az István Kórházban	283
A magyar nyelv büvöletében – a magyar nyelvű magyar orvosi nyelv megteremtése	349
A természet ölélésében	402

A Réztábla helyett tartalomjegyzéke

lelkipásztorként szolgált 1843 és 1892 között. Tanulmányait előbb Szatmárnémetiben, majd Sárospatakon végezte [...] Teológiát, jogot, nevelést és -történetet hallgatott, valamivel később Kolozsvárt az elsők között doktorált filozófiai-bölcseleti stúdiumokból.

A hazai korszerű oktatás egyik megalapozója, a magyar reformpedagógia következetes harcosa. Tankönyv-szerző és pedagógiai kutató, közösségszervező.

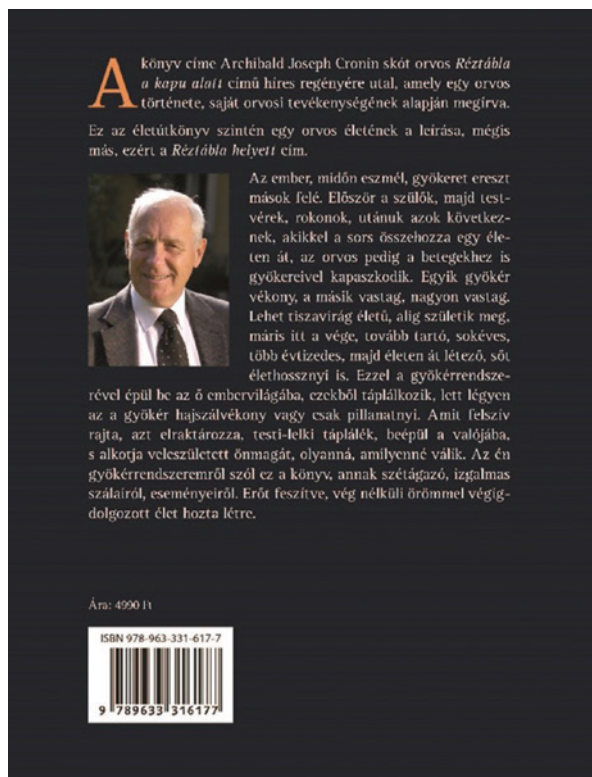
*A játék és a játszás több száz éves magyar hagyományainak egészséges nevelési hatását ismeri fel az 1870-es évek második felében; megszólítja a történelmi Magyarország 48 vármegyéjének több száz lelkészét, tanítóját, vidéki értelmiségét s 1891-ben megjelenhet a máig emblematikus mű: a **Magyar gyermekjáték-gyűjtemény.**” (4)*

A román irodalom rám egyik legnagyobb hatást tett olvasmánya Ion Creangának a *Gyermekkorom emlékei (Amintiri din copilărie)* (1). Ebből könyvből sejtettem meg, még gyermekként, milyen fontos az az életkor, amelyben éppen élek. Erre a felismerésre emlékeztetett a *Réztábla...* „Csikóévek”-ről szóló fejezete.

Alcíme a „Csikóévek”-ből:

/Amikor Pestre költöztünk/
Iskolás évek /a Belgrád-rakparton, ahol magam is laktam/
Az Irányi utcai állami általános iskolában
Az Eötvös József Gimnázium évei
Révfülpöt

** A ferde zárójelbe // tett alcímek Szabó T. Attila betoldásai.

A könyv ajánlása a borító hátoldalán

Versek, villanások, bölcsességek

- /Búcsú (vers)/
- /A herélt imája (vers)/
- /Megsegít a révfülöpiből egy pohár (vers)/
- /Szeretem (vers)/
- /Magamról is (verstörredék)/
- /Villanások (jegyzetek)/

Sajnos Bószé Péter fittyet hány az évekre, és ebben az időrendi (kronologikus) könyvében sem figyel a dátumokra. De abból, hogy 1938-ban született és 12 osztályt végzett, kiszámítható, hogy egyetemi és első orvosi gyakorló évei nagyjából 1950 és 1958 közé, tehát a magyar történelem sötét éveire esnek. Azokra az évekre, amikor a magyar történelem nagy emberkísérlete, a „kommunizmus építése” zajlott. Visszaemlékezései az egyetemi évekre, a Szovjet-unióban és a Kínában tett útjaira: maga a világtörténelem – alulnézetből.

A szerző szerencsére megtalálta ekkor is a boldogulás útját: egy politikamentes csapatsportot, a kosárlabdát. A villámgyors helyzetfelismerés és a tökéletes összjáték hasznát és varázsát.

Címek és alcímek az „Egyetemi évek”-ből:

- /A megnyitó/
- /A szaktárgyak/
- Kosárlabda
- /Moszkvában ekkor jártam először/
- /Peking/

- /Megnéztük a királyi /császári/ palotát/
- /Elvittek a színházba is/
- /Nem maradt el a Nyári Palota sem/
- /BúcsúvacSORa a Peking Hotel nagy halljában/
- /A Nagy Világ mulatóban/
- /Újabb mérkőzés/
- /A Nagy LÁma-templom/
- /Vonszan /az igazi kommunista Kína/
- Folytatódta a mulatozások
- Kapcsolat a betegekkel
- /Megtanulom az orvostudomány tartalomjegyzékét/

Ugyanez vonatkozik a következő fejezetre, a „Karcagi évek”-re is: a KISZ-vezér orvostársak által elhappolt jó állásokra, vagy azokra a meghallgatásokra, amelyekben lehet, hogy az álláskereső és az állásra ajánlkozó orvos is „*utálta az egész rendszert, [...] de [...] mivel másként nem tudott érvényesülni, [...] hirdette az eszmét*”. A Kádár-korszak kegyéből viszont frissen végzett orvosként kaphattak egy harminc napra szóló nyugati útlevelet (amiről a Szlovákiában, Ukrajnában, Romániában élő magyar orvosok nem is álmodhattak). Könyvének ez a fejezete szinte egy ötven évvel ezelőtti „bedekker” (útikönyv) az akkoriban annyira vagyott Nyugat-Európáról.

Címek és alcímek a „Karcagi évek” fejezetből:

- /Olasz út: Bécs, Velence, Pádua, Bologna, Rimini, Szicília, Palermo, Capri, Róma, Firenze, Milánó/
- A vidéki élet kezdete
- Katonáskodás
- Ildi belépett az életembe
- További évek Karcagon
- Ildi négy év után elhagyott

Keress az asszonyt! A legtöbb kiteljesedett, boldog és eredményes élet mögött ott áll legalább egy feleség, az adott élet másik fele. Egy férfi mellett egy asszony (erre szüleim példája jut elsőnek eszembe). De egy nagynevű asszony mellett is mindig állt egy férfi (bár erre hirtelenében csak történelmi példák ötlenek fel: Kanizsai Orsolya, Zrínyi Ilona, Heltai Gáspár...).

Az eredményes férfiakat egészszé tevő feleségek magyarázatának az európai kultúrkör mélyrétegeibe, sőt talán még mélyebbre, genetikai, biológiai múltunkba is lenyúló gyökerei vannak.

Egy nő és egy férfi egymást egészszé tevő, különleges kapcsolatának a mélyrétegeit tárják fel különleges érzékenységgel (a nőgyógyász, a rákkutató orvos szakmai tudásával és mély emberi őszinteséggel) az első találkozástól az agrárk végstádiumával küzdő feleségének a szó legszorosabb értelmében vett utolsó leheletéig az Ildiről szóló fejezetek.

Címek és alcímek Ildiről (főként a „Karcagi évek” és a „A természet ólén” című fejezetekben):

- Ildi belépett az életembe
- Ildi négy év után elhagyott
- /Ildi negyvennégy év után elhagyott/
- Ildi búcsúja
- Életem Ildi távolvoltában

Címek és alcímek „Az Orvostovábbképző Egyetemen” című fejezetből:

/Budapestre kerülésem kalandos volt.../
/A kromoszómákról – először (a kandidátusi értekezésig)/
/1978: Fátyol hull a családra/
Ösztöndíjjal Edinburghban
/Az immunológiai laboratóriumban/
/A jelen (vers)/
Újra az Orvostovábbképző Intézetben
/Genetikai Világkongresszus, Moszkva/
/Eckhardt Sándor barátsága/

„Az Országos Onkológiai Intézetben, és ismerkedés a nagyvilággal” című fejezetből:

A nőgyógyászati onkológia orvosi szakma létrehozása hazánkban
A Magyar Nőgyógyász Onkológusok Társaságának megalapítása
Az MTA doktora tudományos fokozat megszerzése és gondolatok a magyar nyelvű tudományírásról
Szétnézek a világban
Részvételem az Európai Rák Iskolában
Budapest Symposium (1987)
A Gammamed rendezvényei
További évek az Országos Onkológiai Intézetben

„Az István Kórházban” című fejezetből:

A Nőgyógyászati Onkológia című folyóirat megalapítása
A CME Journal of Gynecologic Oncology létrehozása
Részvételem az European Society of Gynecologic Oncologyban
A nőgyógyászati onkológia szak hivatásos elfogadtatása Európában
Előadókörút a Távoll-Keleten
Az European Society of Gynecologic Oncology XI. Nagygyűlése (ESGO11) Budapesten
A további évek
Édesapám magamra hagyott
Közreműködésem a HPV-oltás hazai bevezetésében
Megvalósult a nőorvosi daganatgyógyászati szakképzés
Folytatódta a tudományos előadásokra szóló meghívások
Szerepem az International Federation of Cervical Pathology and Colposcopyban (IFCPC) és a European Federation for Colposcopyban (EFC)
Jelölések díjakra és levelező akadémiai tagságra
Jelölés akadémikusnak

Ennek a rendhagyó könyvismertetésnek az elején már szóba került, hogy a korai magyar orvosi nyelv iránti érdeklődés, különösen a Várad Lencsés György (1530–1593) és Festetics Imre (1764–1847) – a magyar orvosi szaknyelv és a genetika születésének magyar vonatkozásai – iránti érdeklődés hozott bennünket össze.

A magyar nyelvű magyar orvosi nyelv megteremtése félezer éve kezdődött és ma is tart. Ez adja a súlypontját ennek a könyvnek. Valóban súlyos kérdés: orvosnak és betegnek egyaránt fontos volt régen, fontos a jelenben és fontos lesz a jövőben is.

Címek és alcímek „A magyar nyelv bővületében – A magyar nyelvű magyar orvosi nyelv megteremtése” című fejezetből:

Elmulasztott ismerkedés a nyelvvel
Elkezdődött a magyartítás

A Magyar Orvosi Nyelv című folyóirat
A magyar orvosi nyelv, mint egyetemi tantárgy
A szükségtelen idegen szavak
Lépések a tudományírói életpálya megteremtésére
Orvosi/-nyelvi rendezvények
Félezer éves a magyar orvosi nyelv
/Lencsés György és Festetics Imre. Képzelt beszélgetés/
/A tudomány templomában/
Orvosi nyelv az ókorban
Magyar nyelvű orvosi tudományírás
Részvétel a Magyar Tudományos Akadémia nyelvi bizottságaiban
Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottság
Az elnöki bizottságok
Megjelent A magyar orvosi nyelv története című könyv
Magyar Orvosi Nevezettár

A *Réztábla helyett* utolsó fejezete, „A természet ölelésében” az előző nyolc fejezetben megismert hetven év utolsó másfél évtizedének a lezárása: valójában a hetvenedik születésnapjal kezdődik és a jelenben – „A rák és én” című verssel – végződik.

A fejezet címe kettős értelmű: jelenti egy nyugdíj életű éveit a természet ölében, és jelenti a rákbetegség halálos szorítását is – ami egy daganatgyógyász orvosnak szintén természetes.

Címek és alcímek „A természet ölelésében” című fejezetből:

/Apámat követtem/
A hetvenedik születésnapom
Ildi búcsúja
/A reménytelen üresség (vers)/
/Néhány nappal haláloz előttem (vers)/
/Az elmúlás (vers)/
/Mégis megcsaltál (jegyzet)/
/Elmentél (vers)/
/Milyen csendes az este (vers)/
/A hetvenkilencedik születésnapomom (vers)/
Életem Ildi távolvoltában
/Mindenidők bora (Vers a közös borozásokról)/
A bridzs segítsége
Újabb villámcsapás derült égből
Séták és fényképezés
/Április végi séta az erdőben (vers)/
/Gondolatok (jegyzet)/
/Rejtély (vers)/
/Mindig (vers)/
Mi valójában a természet ölelésében éltünk
/Tavaszi nász (vers)/
Megcsapott a halál szele
Utazgatások Budapestre
/Egy kislány vallomása (vers)/
Csoda Tihanyban
A koronavírus-járvány
/Észre sem vettem (vers)/
/Láthatatlan követ (versrészlet)/
Öregség
/Az öreg és a lány (vers)/
/Nyári este és az öregség (vers)/
/Régi emlék (vers)/
Kitört az ukrán háború
/Háború a szomszéd országban (vers)/

/Örület (vers)/
 /2022 novemberében (vers)/
 Nőorvosi daganatgyógyászat – szakvizsgakönyv
 Betegségek sorozata
 /Halál (vers)/
 /A rák és én (vers)/
 Utószó

PRO MEMORIA

- A magyar orvosi nyelv tudatos fejlesztése az 1500-as években indult.
- 2000-ben a *Magyar Orvosi Nyelv* című folyóirat indulásával a folyamat új szintre lépett.
- Ez a korszakhatár egybeesett a kiberkorszak hajnalával és az ember genetikai állományának sikeres „elolvasásával” (vö. Karikó Katalin – Wikipédia).
- A most ismertett, példamutató őszinteséggel megírt életrajzi kötet, a *Réztábla helyett* (Bősze, 2024) nemcsak

egy eredményes élet története, de ennek a több szempontból (rendszerelváltás, korszakváltás, szemléletváltás stb.) fontos korszaknak egy életen átszűrődő krónikája is.

IRODALOM

1. Creangă, Ion *Gyermekkorom emlékei* Budapest, Magyar Helikon 1975.
2. Cronin, Archibald Joseph *Réztábla a kapu alatt* Budapest, Dante Könyvkiadó 1937.
3. <https://www.konyvtunder.hu/konyv/irodalom/szorakoztato-irodalom/a-j-cronin/reztabla-a-kapu-alatt/>
4. Kriston Vizi József, dr. *167 évvel ezelőtt született a Hegyemi Kiss Áron, aki felismerte a játék fontosságát* Magyarországi Református Egyház, 2012: <https://reformatus.hu/egyhazi/hirek/167-ekkel-ezelott-szuletett-a-hegyemi-kiss-ron-aki-felismerte-a-jatek-fontosagat/> (letöltés: 2024. szeptember 6.)

Bősze Péter

A rák és én

Betegség van bennem, nem dalol a lelkem.
 De élek, és ez nagy, igen nagy dolog.
 Hogy meddig? Arra nem gondolok.
 A betegség jelzi, hogy itt van:
 fáj a gyomrom. Még nem látszik rajtam,
 és nem is mondom.

Fogyok. A ráksejtek is kérnek enni.
 Ők vagy én. A rákkal sokáig nem lehet együtt lenni.
 Harc van. A rák élőszködik, a szervezet küzd ellene.
 Hogy melyikünk győz, nem tudom, de amíg élek, harcolok.
 Hogy nem sikerül, arra nem gondolok.
 Hitvesztve bukik a küzdelem,
 a ráké a győzelem.
 Higgy és küzdj! Reményt ez ad.
 Meglátod: dalolnak még a fákon a madarak.